

Nellianne van Schaik (a) & Christine Brackmann (b)
(a) SLO, landelijk expertisecentrum voor het curriculum
(b) Huygens Lyceum Eindhoven
Contact: n.vanschaik@slo.nl

Van eindtermen naar schoolexamen

1. Inleiding

Na twee ontwikkeljaren, zijn de conceptexamenprogramma's Nederlandse taal en literatuur voor vmbo, havo en vwo opgeleverd. Het schoolvak Nederlands gaat veranderen! Hoewel de concepteindtermen nog niet definitief zijn vastgesteld, kunnen ze nu al inspiratie bieden voor een geactualiseerd curriculum op school.

Nieuwe inhouden vragen ook om nieuwe kennis en vaardigheden van leraren. In dat kader roept een nieuw curriculum de uitdagende vraag voor leraren op: hoe toets ik mijn leerlingen? En hoe doe ik dat op een goede manier? In Nederland zijn leraren van examenklassen verplicht een PTA (programma van toetsing en afsluiting) op te stellen, waarin de schoolexamentoetsen en de examenstof vastliggen voor de examenperiode (bovenbouw vmbo, havo en vwo). In deze bijdrage verkennen we op welke manieren de concepteindtermen een weg kunnen vinden naar een programma voor toetsing en afsluiting.

2. Geactualiseerde eindtermen

De vakvernieuwingscommissie heeft verschillende maatschappelijke en curriculaire uitdagingen (Herder e.a. 2021) het hoofd geboden bij het opstellen van de geactualiseerde eindtermen. Zo zijn er in Nederland toenemende zorgen over laaggeletterdheid en de afnemende kansengelijkheid. Nieuwe eindtermen moeten handvatten bieden om laaggeletterdheid tegen te gaan. Digitale geletterdheid maakt daar deel van uit: wie taalvaardig is, is ook beter in staat om zich te ontwikkelen tot een digitaal vaardige burger.

Het vak Nederlands is bovendien een verkaveld vak, waarin kennis en vaardigheden beperkt samenhangend worden onderwezen. De verdeling van kennis en vaardigheden over het curriculum is niet evenwichtig en de doorlopende leerlijn kan sterker. Daarnaast lijken toetsing en examinering vaak niet passend aan te sluiten op het onderwijs. Sterker nog, de omgekeerde beweging is zichtbaar: toetsing heeft een terugslageffect op het onderwijs (*teaching to the test*). Idealiter volgt toetsing echter het curriculum.

In de concepteindtermen is om bovengenoemde redenen meer ruimte voor ‘diep’ lezen: het interpreteren, vergelijken en evalueren van zakelijke en literaire teksten. Er wordt sterker ingezet op leesvaardigheid en leesmotivatie door rijke teksten en boeken te lezen. Leerlingen leren meer over taal en taalgebruik, er is meer ruimte voor mondelinge taalvaardigheid en creatief taalgebruik. Ook ontwikkelen leerlingen hun digitale geletterdheid door onder andere online informatie kritisch te lezen en bij de productieve vaardigheden digitale middelen passend in te zetten. De concepteindtermen moeten leerlingen (a) in staat stellen om de taal goed te gebruiken (kwalificatie), (b) helpen ontdekken wat van waarde is in de samenleving waarin ze opgroeien (socialisatie) en (c) aansporen tot volwassen zelfstandigheid (personificatie) (Biesta 2018). De concepteindtermen maken een verrijkt schoolvak Nederlands mogelijk dat bijdraagt aan bewuste geletterdheid en waarin meer ruimte is voor neerlandistieke inhouden (Meesterschapsteam Nederlands 2021).

3. Aan de slag met je curriculum

In iedere vakgroep in Nederland staat het thema ‘toetsing’ jaarlijks op de agenda als het PTA moet worden vastgesteld. Dat moment kunnen vakgroepen aangrijpen om, aan de hand van de concepteindtermen, het gesprek te voeren over onderwijs en toetsing. Nu al kunnen de concepteindtermen inspireren om met een andere blik naar het curriculum te kijken en eerste vernieuwingen door te voeren. Het curriculum vernieuwen biedt de mogelijkheid om samen te spreken over de visie op het vak, welke leeractiviteiten daarbij passen, welke leermiddelen nodig zijn en welke vormen van toetsing passend zijn. Aan de hand van het curriculaire spinnenweb (van den Akker 2003) kunnen vaksecties dat gesprek voeren, waarbij ze tevens gebruik kunnen maken van gespreksleidraden (SLO 2024; VO-Raad 2024).

Hoewel de conceptexamenprogramma's de komende jaren eerst een fase van beproeven ingaan, kunnen leraren nu al interventies in hun PTA doorvoeren en de schoolexamens opfrissen. We geven enkele adviezen:

- *Werk aan ontkenning.*
Taalvaardigheden leer je niet los van elkaar. Lezen en schrijven putten uit een gemeenschappelijke bron van kennis over teksten en taal en versterken elkaar (Shanahan 2016). Wie een discussie voorbereidt, leert teksten over actuele onderwerpen

kritisch lezen. Zorg in een PTA voor samenhang, waarbij de taalvaardigheden elkaar onderling versterken.

- *Integreer kennis en vaardigheden.*
Bij het leren van de taalvaardigheden benut je kennis die leerlingen opdoen over taal en literatuur. Ook maak je gebruik van kennis over maatschappelijke onderwerpen of kennis die in beroepscontexten van belang is. Bied kennis en vaardigheden aan in betekenisvolle contexten.
- *Werk aan professionalisering.*
Leraren moeten zich bekwaam weten om rijk en betekenisvol taalonderwijs te kunnen geven. Ze moeten op de hoogte zijn van effectieve didactiek, beschikken over kennis van toetsing, zich blijven ontwikkelen en daar tijd en middelen voor krijgen op school. De schoolleiding speelt daarin een belangrijke ondersteunende en stimulerende rol.

4. Toetsing

Om tot goede vormen van toetsing te komen, is het van belang om te denken vanuit de doelen die zijn gesteld (Biggs 2011). Wat moeten mijn leerlingen kennen en kunnen? Welke onderwijsactiviteiten horen daarbij? Op welke manier evalueer ik of de leerlingen daadwerkelijk geleerd hebben wat in de doelen beschreven staat?

Leraren van examenklassen hebben bij de meeste schoolvakken te maken met een zogenaamde SE/CE-verdeling. In de Nederlandse wet is vastgelegd welke onderdelen van het examenprogramma door de school worden getoetst (schoolexamen, SE) en welke onderdelen centraal worden getoetst (centraal examen, CE). Het schoolexamen en het centraal examen dragen beide voor 50% bij aan het eindcijfer.

Het huidige examenprogramma Nederlands legt een sterke nadruk op leesvaardigheid. Op havo en vwo domineert de toetsing van leesvaardigheid het CE, met daarbij een deel argumentatieve kennis. Op het vmbo bevat het grootste deel van het CE de toetsing van leesvaardigheid en daarnaast een schrijfpodracht. Alle andere onderdelen, waaronder literatuur, mondelinge taalvaardigheid en kijk- en luistervaardigheid worden getoetst in een SE. Scholen hebben daarin veel vrijheid en bepalen zelf hoe het PTA wordt ingevuld.

Bij toetsing en afsluiting is het van belang welke kennis en vaardigheden, eventueel in combinatie, getoetst moeten worden. Verschillende soorten kennis en vaardigheden vragen om verschillende vormen van toetsing. Bij het bepalen van geschikte toetsvormen dienen vakgroepen na te denken over:

- vorm (schriftelijk, mondeling, digitaal, enz.);
- locatie en setting (individueel, groepswerk, plaats);
- tijds- en afnameduur (op een bepaald moment, over een langere periode);
- beoordeling (praktisch: wie beoordeelt en hoeveel tijd kost dat?);
- beoordeling (inhoudelijk: is het mogelijk om objectief te oordelen?);
- validiteit (meet de toets wat in de doelen staat);
- betrouwbaarheid (mate waarin scores consistent en nauwkeurig zijn).

In het schoolexamen bepalen vakgroepen zelf welke toetsvormen ingezet worden. Een vakgroep zal daarnaast ook afwegingen maken vanuit de zwaarte van de correctielast. Een toets met gesloten vragen is snel nagekeken en kan voldoen als leerlingen vooral kennis moeten reproduceren. Een mondeling debat vraagt echter om een toetsvorm waar een of meer beoordelaars ter plaatse de beoordeling op zich nemen. Leerlingen individueel een zakelijke e-mail laten schrijven en die beoordelen, brengt een hogere correctielast voor de leraar met zich mee. De vakgroep kan dan overwegen of er beoordelingssystematieken zijn (zoals comparatief beoordelen) die de correctielast verkleinen en mogelijk de betrouwbaarheid van de beoordeling vergroten (van Ockenburg 2019; van Ockenburg e.a. 2022).

5. Praktijkvoorbeelden en vooruitblik

In onze presentatie gaan we nader in op praktijkvoorbeelden van toetsing, waarin kennis en vaardigheden worden geïntegreerd en waarin nieuwe inhouden gecombineerd worden met de bekende taalvaardigheden. We geven de deelnemers praktische handvatten mee, waarmee ze aan de slag kunnen bij het (her)schrijven van hun PTA en we nodigen hen uit om toetspraktijken uit te wisselen. Daarnaast geven we een vooruitblik: de concepteindtermen gaan een fase van beproeven in. Dat betekent dat scholen ermee aan de slag gaan, maar ook dat een commissie bezig is met het schrijven van een nieuwe syllabus voor het CE. We werpen een blik op mogelijke scenario's en dilemma's.

Referenties

- Biesta, G. (2018). "Tijd voor pedagogiek: Over de pedagogische paragraaf in onderwijs, opleiding en vorming". In: *Pedagogiek*, 38 (3), p. 327-348.
- Biggs, J. & C. Tang (2011). *Teaching for quality learning at university: What the student does*. New York: McGraw-Hill Education.
- Herder, A., G. van Silfhout & I. Jansen (2021). 'Startnotitie Nederlands. Bovenbouw voortgezet onderwijs'. Amersfoort: SLO.
- Meesterschapsteam Nederlands (2021). 'Bewuste geletterdheid in perspectief: kennis,

- vaardigheden en inzichten'. Online raadpleegbaar op: <https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/wp-content/uploads/sites/4/2021/03/Bewuste-geletterdheid-in-perspectief-maart-2021-220321.pdf>.
- Shanahan, T. (2016). "Relationships between reading and writing development". In: *Handbook of writing research*, 2, p. 194-207.
- SLO (2019). 'Curriculaire spinnenweb'. Online raadpleegbaar op: <https://www.slo.nl/instrumenten/@10773/curriculaire>.
- SLO (2024). 'Handreiking SE Nederlands (havo/vwo)'. Online raadpleegbaar op: <https://www.slo.nl/handreikingen/havo-vwo/tussenpaginas/handreiking-se-nederlands-havo-vwo>.
- Van den Akker, J., W. Kuiper, U. Hameyer & J. van den Akker (2003). "Curriculum perspectives: An introduction". In: J. van den Akker, W. Kuiper & U. Hameyer (red.). *Curriculum landscapes and trends*. Dordrecht: Springer, p. 1-10.
- Van Ockenburg, L. (2019). "Comparatief beoordelen in D-PAC: Leerlingen vergelijken teksten en geven feedback in handige online tool". In: *Levende Talen Magazine*, 106 (1), p. 26-31.
- Van Ockenburg, L., D. van Weijen & G. Rijlaarsdam (2022). "Beoordeling van schrijfpoddrachten door leerlingen; Effecten van een korte beoordelaarstraining". In: *Levende Talen Tijdschrift*, 23 (2), p. 14-26.
- VO-Raad (2024). 'Gespreksleidraad PTA'. Online raadpleegbaar op: <https://vo-raad-prod.s3.eu-central-1.amazonaws.com>.